

УДК 711.3:65.012.123

Фаріон Л.В.
аспірант,

Житомирський національний агроекологічний університет

АЛГОРИТМ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Розкрито теоретико-методологічні засади стратегії сталого розвитку сільських територій. Сформульовано мету, визначено суб'єкти та об'єкти стратегічного планування. Досліджено алгоритм формування стратегії сталого розвитку сільських територій.

Ключові слова: стратегія, алгоритм, методологія, сталий розвиток, сільські території, сільський розвиток.

Фаріон Л.В. АЛГОРИТМ ФОРМИРОВАНИЯ СТРАТЕГИИ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ СЕЛЬСКИХ ТЕРРИТОРИЙ

Раскрыты теоретико-методологические основы стратегии устойчивого развития сельских территорий. Сформулирована цель, определены субъекты и объекты стратегического планирования. Исследован алгоритм формирования стратегии устойчивого развития сельских территорий.

Ключевые слова: стратегия, алгоритм, методология, устойчивое развитие, сельские территории, сельское развитие.

Farion L.V. THE ALGORITHM OF FORMATION OF STRATEGY OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF RURAL TERRITORIES

The theoretical and methodological bases of strategy of sustainable development of rural territories are disclosed. The goal, subjects and objects of strategic planning are defined. The algorithm of formation of strategy of sustainable development of rural territories is studied.

Keywords: strategy, algorithm, methodology, sustainable development, rural territories, rural development.

Актуальність проблеми. Сільські території на етапі трансформаційних процесів економіки країни зіткнулися з низкою об'єктивних і суб'єктивних чинників, що зумовлюють розбалансованість та диспропорційність їхнього розвитку. Внаслідок цього виникають проблеми економічного, соціального та екологічного характеру, про що свідчать: занепад сіл, погіршення якості життя селян, виснаження земельних ресурсів, нестача фінансових ресурсів для розвитку сільського господарства. Тому вирішення питань сільського розвитку залежить від чітко встановлених стратегічних цілей і завдань та їх затвердженого поетапного виконання, що супроводжується обраною стратегією розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні основи формування стратегій розвитку у своїх працях досліджували як вітчизняні, так і зарубіжні науковці, а саме: М. Альберт, І. Ансофф, Л. Кутідзе, О. Лазарева, Е. Макдонел, М. Мескон, М. Орлатий, Ф. Хедоурі, Л. Шеховцева. Окремі аспекти проблем сільського розвитку перебувають у центрі уваги багатьох вітчизняних учених, зокрема О. Бородіної, Т. Гоголь, Т. Зінчук, В. Єрмоленко, А. Ключник, Н. Куцмус, О. Онищенко, О. Павлова, І. Прокопи, В. Юрчишина та інших. Окрема увага в дослідженнях приділяється теоретико-методологічним аспектам розвитку сільських територій.

Виділення не вирішених раніше частин проблеми. Незважаючи на значні здобутки вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів, залишаються недостатньо дослідженими питання формування стратегічних засад забезпечення сталого розвитку сільських територій, які вимагають подальшого поглиблення та вивчення, а саме: удосконалення понятійно-категоріального апарату «стратегії сталого розвитку сільських територій», розробки алгоритму та визначення основних етапів формування стратегії сільського розвитку.

Метою дослідження є обґрунтування теоретико-методологічних підходів до трактування поняття «стратегія сталого розвитку сільських територій» та розробка алгоритму забезпечення виконання стратегічних цілей сільського розвитку.

Виклад основного матеріалу. Поняття «стратегія» вперше введено в науковий обіг військовою сфери та означало мистецтво управління військом.

Відомий зарубіжний учений І. Ансофф у своїх дослідженнях теорії стратегічного планування визначив стратегію як засіб для досягнення мети та набір правил для прийняття рішень [15, с. 64]. Цієї ж думки дотримуються науковці-економісти М.Х. Мескон, М. Альберт та Ф. Хедоурі, які описують стратегію як детальний всебічний, комплексний план, призначений для того, щоб забезпечити здійснення місії та досягти запланованих цілей [7, с. 181].

Аналогічний підхід до трактування стратегії знаходимо й у працях вітчизняних учених-економістів. Зокрема, Л.С. Кутідзе стверджує, що стратегія матеріалізується у всебічному довготерміновому плані для забезпечення здійснення затвердженої місії в мінливому зовнішньому середовищі [6, с. 14]. З огляду на це твердження, обґрунтована стратегія концентрує наявні ресурси та зусилля для отримання максимального ефекту.

Напрями та пріоритети розвитку держави визначені в Указі Президента «Про Стратегію сталого розвитку «Україна-2020» [12]. Стратегія визначає мету, вектори руху, дорожню карту, першочергові пріоритети та індикатори належних оборонних, соціально-економічних, організаційних, політико-правових умов становлення та розвитку України. Документ містить шістьдесят дві реформи та програми держави щодо забезпечення європейських стандартів життя населення.

Для дослідження соціально-економічного розвитку країни досить часто у науковій літературі використовується поняття «стратегії регіонального розвитку». Як правило, стратегія регіонального розвитку сконцентрована на ключових, найперспективніших напрямках (не більше п'яти), які виявлені на основі аналізу соціально-економічного потенціалу, сильних і слабких сторін внутрішнього середовища території, можливих сприятливих чи негативних зовнішніх впливів [10, с. 26]. О.В. Лазарева визначає стратегію розвитку регіону як систему взаємозалежних рішень і установок, що визначають пріоритетні напрями дій по реалізації місії регіону, а цілі визначають кінцеві й проміжні стани в реалізації його стратегії [4]. Дещо ширшим є трактування Л.С. Шеховцевої, яка під стратегією економічного розвитку регіону пропонує розуміти систему довготермінових, найбільш важливих цілей і засобів по відношенню до рівня і

якості життя населення, виробництва та інших галузей народного господарства, що формують валовий регіональний продукт та його структуру, доходів та витрат, бюджету, податків, інвестицій, цін та інших елементів, що забезпечують досягнення поставлених цілей [14, с. 692].

Базисною складовою аграрного сектору економіки держави, за твердженням А.В. Ключник, є стратегія комплексного розвитку економічного потенціалу сільських територій, що спрямована на забезпечення збалансованого розвитку виробництва та поселенської мережі на основі формування належного екологічнобезпечного середовища проживання, праці та відпочинку населення [5, с. 33]. Згідно зі змістом і сутністю наукових розробок О.І. Павлова, розвиток сільських територій передбачає комплексний підхід до дослідження елементів соціальної, економічної та екологічної складових структури такої місцевості [9]. Сільський розвиток як процес у своїх дослідженнях визначає О.М. Бородіна, що здійснюється на основі самоорганізації сільських громад із максимально можливим використанням чинників ендogenousного розвитку при поєднанні їх із зовнішніми можливостями [13]. У науковому відношенні О. Онищенко і В. Юрчишин визначають сільський розвиток як сукупність

знань про сучасне, найближче, середньострокове та стратегічно віддалене майбутнє українського села, селянства і всього сільського соціуму, а також про напрями, шляхи і механізми виведення сільського господарства на засади сталого розвитку [8, с. 10]. Згідно з дослідженнями вітчизняних науковців Т. Зінчук та Н. Куцмус, політика сільського розвитку повинна бути зорієнтована на конкретні умови кожного окремого сільського регіону, враховувати його особливості, а отже, максимально повно використовувати принади конкретної території [2, с. 158].

Пріоритетні цілі розвитку сільських територій, серед яких: забезпечення добробуту селян, збереження історичної та духовної спадщини, зменшення антропогенного навантаження та економічне зростання виступають стратегічними завданнями сталого сільського розвитку. Так, на думку Т. Гоголь, сталий розвиток сільських територій є рівномірним нарощуванням позитивних соціальних показників, зокрема, життєвого рівня населення, освіти, здоров'я, у повній відповідності з екологічним та економічним розвитком сільської місцевості [1]. У працях В. Єрмоленка акцентується на тому, що сталий розвиток сільських територій є системою організаційних, економічних, політичних і правових заходів, спрямованих на забезпечення пропорційних і одночасних, незворотних і стабільних прогресивних змін у виробничій, соціальній і екологічній сферах сільських територій [3].

Виходячи з наявного теоретико-методологічного інструментарію дослідження проблем сталого розвитку сільських територій, виявлено недосконалість механізму його формування. Варто відзначити, що рідко можна зустріти науково обгрунтовані стратегії сталого сільського розвитку, внаслідок чого місцеві програми та концепції розвитку сіл не мають системного та програмного характеру. Актуальність впровадження стратегії сталого розвитку сільських територій насамперед умотивована такими причинами:

- необхідністю забезпечення економічного зростання сільської економіки (підвищення конкурентоспроможності сільських територій, підтримка малого та середнього підприємництва, розвиток міжнародної співпраці, сприяння доступу інвестицій, диверсифікація сільської економіки);
- першочерговістю збереження навколишнього природного середовища (раціональне використання природних та енергетичних ресурсів, екологізація сільськогосподарського виробництва, виробництво органічної продукції, забезпечення екологічної безпеки, вторинна переробка сировини);
- підвищенням якості життя сільських громад (подолання демографічної кризи на селі, скорочення рівня безробіття, удосконалення транспортної та соціальної інфраструктури, оновлення матеріально-технічної бази установ охорони здоров'я, освіти і культури).

Основними суб'єктами формування стратегій на сільських територіях традиційно виступають: органи законодавчої та виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, підприємці, сільськогосподарські виробники, сільські громади та інші.

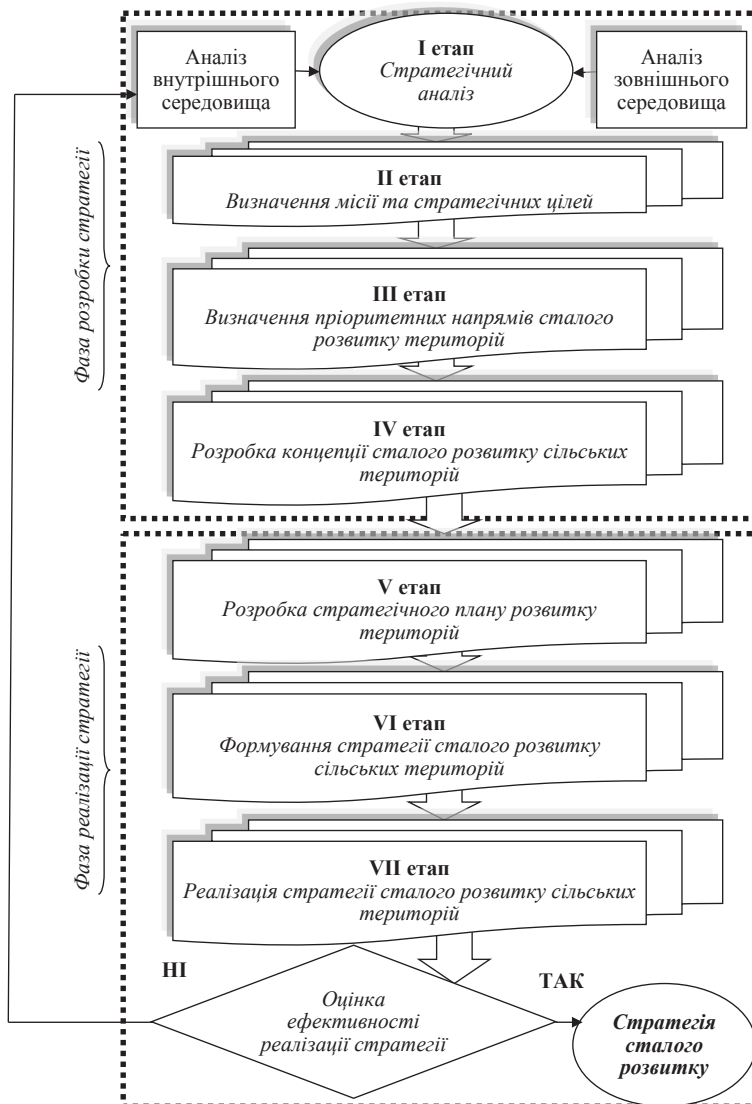

Рис. 1. Алгоритм розробки стратегії сталого розвитку сільських територій

Відповідно до того, що об'єкт стратегічного управління визначається сферою дії суб'єкта та може бути як частиною сільських поселень, так і села в цілому до об'єктів стратегічних трансформацій можна віднести: власне сільські території, місцеві бізнес-структури, сільські громади та природне середовище. Згідно змісту реформи децентралізації влади, принципів та функцій стратегій розвитку, об'єкти та суб'єкти розробки та впровадження стратегії є спорідненими. Причиною цього виступає необхідність внесення змін та пропозицій щодо формування та реалізації довгострокового плану розвитку територій саме сільським соціумом і місцевими виробниками через їх найбільшу обізнаність і наближеність до проблем сільського розвитку.

Загальною метою будь-якої стратегії має бути досягнення поставлених стратегічних цілей за умов обмежених ресурсів, підвищення конкурентоспроможності, сприяння ефективному розвитку. Загалом, метою стратегії сталого розвитку сільських територій є впровадження на сільських територіях умов для збалансованого економіко-екологічного та соціального розвитку.

Відповідно до існуючих мотивів, сформованої мети, визначених об'єктів та суб'єктів, стратегією сталого розвитку сільських територій варто розглядати у якості специфічного управлінського плану довгострокової дії, спрямованого на забезпечення соціально-економічної та екологічної збалансованості розвитку місцевості, створення сприятливих умов для життєдіяльності сільського соціуму та збереження культурно-історичної спадщини завдяки багатofункціональному розвитку територій.

Для отримання запланованих цілей та мети, необхідно сформувати алгоритм розробки стратегії сталого розвитку сільських територій (рис. 1).

Кожен з визначених етапів формування та реалізації стратегії передбачає виконання певних функцій і завдань відповідно до методики та специфіки підходів до розроблених планів. Найважливішими етапами, що стимулюють процес розробки стратегії, є такі:

1-й етап. Здійснюється аналіз внутрішнього та зовнішнього середовища, а саме: системний аналіз можливостей і загроз зовнішнього середовища; оцінка сильних і слабких сторін територій, ресурсозабезпеченості (природними, людськими, фінансовими ресурсами); можливості залучення інвестицій (наявність інвестиційних ресурсів та інвестиційний клімат).

2-й етап. Окреслюються пріоритети розвитку сільських територій. На цьому етапі необхідно визначити: що на територіях необхідно примножувати і зберігати, що заважає розвитку та які нововведення необхідно впровадити. Також здійснюються інформування та залучення громадськості до процесу розробки стратегії.

3-й етап. Здійснюється розробка напрямів сталого розвитку сільських територій. Формуються і залучаються робочі групи по кожному напрямку розвитку, аналізуються результати попередніх програм розвитку територій.

4-й етап. Досліджуються напрями забезпечення організаційних, фінансових, правових умов розвитку територій. Здійснюється формування цілісної системи поглядів на збалансованість соціального, економічного та екологічного розвитку сільських територій.

5-й етап. Проводиться процес розробки плану конкретних дій, до якого входить: опрацювання

тактичних і оперативних планів, формування графіку і організація та контроль роботи по кожному стратегічному напрямку розвитку, аналіз майбутніх витрат, розробка індикаторів сталого розвитку сільських територій, пошук додаткових джерел фінансування, дослідження альтернативних варіантів розвитку.

6-й етап. Формується стратегія сталого розвитку сільських територій та затверджується стратегічний бюджет.

7-й етап. Здійснюються підготовка до впровадження та управління впровадженням стратегії, включаючи використання вітчизняного та зарубіжного досвіду. Проводиться процес легітимізації стратегічних документів та операційних проектів.

Обов'язковою складовою формування стратегії розвитку є проведення моніторингу та оцінювання її реалізації на кожному етапі розробки, що необхідно для перегляду стратегічного плану на відповідність отриманих результатів запланованим. Якщо виникає необхідність, використовуються альтернативні варіанти розвитку територій на будь-якому етапі впровадження стратегії, для отримання максимально можливого ефекту.

Висновки. Ефективним інструментом забезпечення сталого розвитку сільських територій є розробка алгоритму формування та реалізації відповідної стратегії на сільській місцевості. Дотримання послідовного виконання кожного з етапів впровадження розробленого плану дає можливість здійснити детальний аналіз соціально-економічного, екологічного та інституційного стану територій, виявити проблеми сільського розвитку й обрати оптимальний варіант дій для досягнення сталого розвитку. Однею з головних умов розробки ефективного алгоритму формування стратегії є залучення громадськості, бізнесу, органів місцевого самоврядування до участі в економічному, соціальному, екологічному та політичному житті; розвиток духовно-культурного та інтелектуального потенціалу територій; забезпечення інформатизації суспільства; сприяння створенню державної підтримки програм розвитку сільських територій; створення сприятливого інвестиційного клімату та обов'язкове збереження етнокультурної та історичної спадщини.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гоголь Т. Економічний механізм сталого розвитку сільських територій [Електронний ресурс] / Т. Гоголь. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/sre/2010_1/15.pdf.
2. Зінчук Т.О. Принади сільських територій: новий теоретико-методологічний підхід чи забута потреба сільського розвитку? / Т.О. Зінчук, Н.М. Куцмус // Сталий розвиток економіки. – 2012. – № 1(11). – С. 155-161.
3. Єрмоленко В. Особливості формування категорії «сталий розвиток сільських територій» [Електронний ресурс] / В. Єрмоленко. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/nvnu_pravo/2010_156/10evm.pdf.
4. Лазарева О.В. Регіональна політика: стан, проблеми розвитку на стратегічних засадах [Електронний ресурс] / О.В. Лазарева. – Режим доступу : <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukraci/govermgmt/2012/202-190-23.pdf>.
5. Ключник А.В. Формування та розвиток економічного потенціалу сільських територій України : монографія / А.В. Ключник. – Миколаїв : Дизайн та поліграфія, 2011. – 468 с.
6. Кутідзе Л.С. Стратегічне планування розвитку територій : навчально-методичний посібник / Л.С. Кутідзе. – Запоріжжя : ЗЦППКК, 2013. – 42 с.
7. Мескон М., Альберт М., Хедоури Ф. Основи менеджмента / М. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури. – М. : Дело, 1992. – 704 с.
8. Онищенко О., Юрчишин В. Сільський розвиток: основи мето-

- дології та організації / О. Онищенко, В. Юрчишин // Економіка України. – 2006. – № 10(539). – С. 4-13.
9. Павлов О.І. Теоретико-методологічні засади сучасної парадигми управління сільськими територіями [Електронний ресурс] / О.І. Павлов. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua>.
  10. Планування соціально-економічного розвитку територій України : нач. посіб. / за ред. В.М. Вакулєнка, М.К. Орлатого. – К. : НАДУ, Фенікс. – 2011. – 206 с.
  11. Прокопа І.В. Сільські територій України: дослідження і регулювання розвитку / І.В. Прокопа // Економіка України. – 2007. – № 6. – С. 50-59.
  12. Стратегія сталого розвитку України «Україна-2020» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/U005_15.html.
  13. Теорія, політика та практика сільського розвитку / за ред. д-ра екон. наук, чл.-кор. НАНУ О.М. Бородіної, д-ра екон. наук, чл.-кор. УААН І.В. Прокопи ; НАН України ; Ін-т екон. та прогноз. – К., 2010. – 376 с.
  14. Шеховцева Л.С. Концептуальні основи стратегічного управління розвитком регіону // Л.С. Шеховцева / Вестник МГТУ. – Том 9. – № 4. – 2006. – С. 690-693.
  15. Igor H. Ansoff, Edward I. McDonnell, *Implanting Strategic Managment*. Prentice Hall, 1990. – 520 p.